

ולא פליגי, הא דאיקלע ראש חדש ניסן בשבת הא דאיקלע באמצע שבת. ואם תאמר הלא גם כשחל ראש חדש ניסן ביום ראשון, אין קוראים פרשת פרה בשבת הסמוכה לפורים שהרי קוראים 'החודש' בערב ראש חדש ניסן, ו'פרה' נקראת בשבת הקודמת שהיא כ"ב באדר ולא בשבת ט"ו באדר? יש לומר, אמנם אינה נקראת בשבת הסמוכה לפורים של פרוזים, אך עכ"פ היא נקראת בשבת הסמוכה לפורים דמוקפין, כלומר בשבת שלאחר פורים דמוקפין (ר"ן).

(ע"ב) זבתעניות למה לי הפסקה, ליקרי מצפרא בענינא דיומא ובמנחה בתעניתא? – מסייע ליה לרב הונא דאמר רב הונא מצפרא כינופיא...'. ועתה שאין העם מתכנס לבדוק בעניני העיר, נהגו לקרוא ב'יחל' גם בבוקר. ואף על פי שהיה ראוי לקרוא בסדר היום, וכמו שהקשו בגמרא – כתב הר"ן, כיון שבזמן הראשונים תקנו להפסיק בתענית ולא היו קורין בענינו של יום, גם אנו אין עושים כן. ובמסכת תענית תמה הר"ן על מנהג זה ונקט שאין לקרוא ב'יחל' בשחרית (וכן הוא מנהג רב עמרם גאון). ואולם השלחן-ערוך (תקס"א) פסק שקוראים 'יחל' בשחרית בין כשחל בשני ובחמשי בין בשאר הימים. והרמ"א (שם ב) כתב שבתעניות שאינן קבועות קוראים בשני וחמישי בשחרית בפרשת השבוע, ורק בתעניות הקבועות קוראים ב'יחל' אף בשחרית. [ואם התחילו בטעות קריאת הפרשה, אין מפסיקים. עפ"י שערי אפרים. וכן בתעניות שאינן קבועות, אם התחילו 'יחל' – אין חוזרים. משנ"ב].

וקריאה זו אינה מתקנת עזרא – כדברי הפרי-מגדים ר"ס קלה, מה שאין כן הקריאה שבמנחה, כפי שלמדוהו מהמקרא בעזרא. ע' אגרות משה או"ח ח"ב ה. וע"ע מש"כ השפת-אמת, בהשטמה שבסוף הספר.

*

'... וכן קבלתי שבפרשת זכור שהוא זמן מחיית עמלק שכל ישראל קורין אז אותה פרשה הוא עת רצון להתפלל על בניו כי במחיית זרע עמלק בא רבוי בורע ישראל, והוא על דרך 'אמלאה החרבה' דכשחרבה זו מלאה זו. ועל דרך 'כל קרני רשעים אגדע' שעל ידי זה 'תרוממנה קרנות צדיק' (מתוך פוקד עקרים לר"צ הכהן סוסי"ה, עמ' 45).

דף לא

'ביום הכפורים קוראין אחרי מות... ובמנחה קורין בעריות' – שאם יש ח"ו בקהל, אחד שפרץ בעריות או בנדה, כיון שקורין לפניו הוא זוכר עבירה שבאה לידו ומתוודה ושב, ולא יהא פרץ על כל העדה, שכל מקום שחטא עריות שם, אנדרלמוסיא באה והורגת טובים ורעים (עפ"י אוצר הגאונים. וערש"י ותוס'). ואמר חכם אחד: מכאן רמז לאדם שאפילו יתעלה במעלות הקדושה עד לשמים, אל יבטח בעצמו שכבר ניצל מפיתויי היצר הרעים והגסים ביותר, שכן בסוף היום הקדוש שכל ישראל נודככו ונעשו כמלאכים, עומד הקורא וקורא לפנייהם בפרשת עריות ומזהיר אותם לבלתי עשות מחוקות התועבות של המקולקלים באומות: מצרים וכנען. לכן אין לו לאדם להסיח דעתו אפילו רגע אחד מן האויב האורב לו בסתר לבו ורוצה להכשילו תמיד בכל דבר מגונה; ואם תעלה לו קדושתו שנתקדש ביום כיפורים כדי להנצל כל השנה מעשות תועבות – קדוש יהא וקדוש ייקרא (מספר התודעה פרק רביעי. ע' מי השלוח ח"ב סוף תצוה; פרי צדיק זכור א. וע"ע צדקת הצדיק רסג).

(ע"ב) 'חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי היו עלי לטורח...' – משום שבחודש ובמועד מתחדשים כל המאורעות שעתידיים להיות, והם לטורח (שפת אמת).

ריש לקיש אמר: לפי שאין אומרים ברכה על הפורענות. כבר הקשו המפרשים, הלא בזמן המשנה לא היו מברכים אלא ראשון ואחרון העולים, ואין כאן ברכה על הפורענות כלל? יש מי שכתב שריש לקיש מודה לטעם הראשון אלא שנתן טעם נוסף ששייך לאחר שקבעו שכל הקוראים מברכים. ואפשר שהוצרך ריש לקיש לטעם זה כי סובר שלאחר שתקנו שכל אחד מברך שוב אין לחוש משום 'מוסר ה' בני אל תמאס' שהרי בכך שמברך רואים ודאי שאינו מואס (עפ"י שפת אמת). ויש מתרצים שאף בזמן המשנה אם רצו האמצעיים לברך מברכים (עפ"י ט"ז תכח; טורי אבן. ובספר בכור שור הקשה מדוע אמרו אין מפסיקים, אם ירצו יפסיקו ובלבד שלא יברכו. וע"ש תירוץ אחר). ויש אומרים על פי המובא במסכת סופרים (יב) ובירושלמי שאף שבכל מקום אין מברכים תחילה וסוף, אבל בשירה ובעשרת הדברות ובברכות-וקללות מברכים, ומובן היטב לפי זה טעמו של ריש לקיש שאין מברכים על הפורענות (מעשה רקח; לחם משנה; חדושי הנצי"ב. ובשפת אמת הקשה על תירוץ זה, ע"ש).

תנ"ה ראש חדש. במה שכתבו שהמנהג כמסכת סופרים כנגד הש"ס שלנו – כן מצינו בכמה ענינים, ע' במגן אברהם תרצ ס"ק כב; שו"ת חתם סופר קג.

על זהותו של 'רב החובל' המוזכר בתוס' – ראה במצוין בספר מנהגי ישראל ח"ג פרק ב, עמ' לו הערה 3.

*

'אמר לפניו: רבונו של עולם, תינח בזמן שבית המקדש קיים, בזמן שאין בית המקדש קיים מזה תהא עליהם, אמר לו כבר תקנתי להם סדר קרבנות, כל זמן שקוראין בהן מעלה אני עליהן כאילו מקריבין לפני קרבן ומוחל אני על כל עונותיהם' –

'פירוש לשון 'קרבן' – כמו טעם קרוב ה' לכל קראיו, והוא כמו שאמרו במדרש (דברים רבה ב) וכי יש יהודי אכסנאי? כל מקום שהוא – אלקיו עמו, שזהו ההיפוך מ'גר' שר"ל שהוא אכסנאי ומתגורר במקום זה ולא מאזרחי הארץ ואין לו קרוב וגואל, אבל היהודי בכל מקום נקרא 'אזרח' ואינו גר ואכסנאי, כי יש לו קרוב והוא הש"י. וזהו עבודת הקרבנות שבני ישראל מקורבים להש"י ועורכים שולחן ומאכל לפניו כדרך המקורבים למלך. וזהו בזמן שבית המקדש קיים הוא בגלוי והתגלות לכל שבני ישראל בארצם אזרחי הארץ, ובזמן שאין ביהמ"ק קיים והם גולים באומות, עם כל זאת אינם אכסנאים על ידי עסק בתורת הקרבנות, כי מצד התורה משיגים זה דקירוב הש"י להם ואינם גרים ואכסנאים כלל, ובוזה מובדלים מן הגרים, שהם כשחוטאים אין הקב"ה קרוב להם כלל כי הם אכסנאים באמת, משא"כ יהודים אינם אכסנאים, דתקנתי להם סדר קרבנות – שהם מקורבים.

וזהו נלכה נזבחה – שנהיה מקורבים להש"י ונצא מתורת 'גרים', שזהו כל גאולת מצרים שהוא היציאה משם גרים לשם ישראל, והיא גאולת עולם, דאינם עוד עבדי פרעה דמן הוא והלאה אין יהודי אכסנאי וגר... (מתוך לקוטי מאמרים לר"צ הכהן עמ' 123).

אמר רב הונא: ראש חדש אב שחל להיות בשבת, מפטירים חדשים ומועדיכם שנאה נפשי (חזון ישעיהו').

כתבו התוס': ואין אנו עושים כן, כי אנו נוקטים שאין אבלות אלא בשבוע שחל בו ט"ב ולא מראש חדש, הלכך מפטיר בשבת זו בירמיה (ב) שמעו דבר ה', ובשבת שלפני תשעה באב חזון ישעיהו. וכך הוא הסדר הקבוע עתה: קודם תשעה באב שלש דפורענותא (דברי ירמיה; שמעו דבר ה'; חזון ישעיהו) לאחר תשעה באב שבע דנחמתא (נחמו; ותאמר ציון; עניה סערה; אנכי אנכי; רני עקרה; קומי אורי; שוש אשיש). ותרתי דתיובתא (דרשו; שובה). ויש מפטירים בשבת ראש חדש אב השמים כסאי כבשאר ראשי חדשים (עתוס' פסחים מ: תרומת הדשן יט; שו"ת מהרי"ל יז).

בתשעה באב; אחרים אומרים: קוראים ואם לא תשמעו לי. רבי נתן בר יוסף אומר: עד אנה ינאצני העם הזה. ויש אומרים: עד מתי לעדה הרעה הזאת. אמר אביי: עתה נוהג העולם לקרוא כי תוליד בנים ומפטירים אסף אסיפם.

במעמדות קוראים במעשה בראשית. (ביום הראשון: בראשית ויהי רקיע. בשני יהי רקיע ויקוו, וכך בכל יום ויום.

א. קבלנו מרבתינו שהיו קוראים בכל יום בפרשת הקרבנות, ואחר כך קוראים סדר בראשית (רבנו חננאל תענית כו. וכן מובא באוצר הגאונים (בפירושים, קנו; ובתשובות, עג) שיעיקר המעמד היה בהזכרת קרבנות).

ב. נחלקו המפרשים האם גם בנעילה היתה קריאה במעמדות אם לאו (ע' במפרשי המשנה בתענית שם).

בתעניות: ברכות וקללות (שבסדר בחקותי).

אנו נוהגים על פי מסכת סופרים, לקרוא בתעניות ויחל (תוס' ועוד). וברמב"ם (תפלה יג, ח תעניות א, ז) משמע שבתעניות ציבור שאינן קבועות, קוראים בהן בברכות וקללות, וזה רק במנחה (ע' בשפת אמת, בהשמטה שבסוף הספר).

דף לא

מח. א. האם מפסיקים בקריאת הקללות?

ב. באלו שבתות קוראים בקללות שבתורת כהנים ובמשנה תורה?

ג. הקריאה שקוראים בשבת במנחה ובשני וחמשי – האם חוזרים עליה לשבת הבאה?

א. אין מפסיקים בקללות, אם משום מוסר ה' בני אל תמאס ואל תקץ בתוכחתו (רבי אסי), או לפי שאין אומרים ברכה על הפורענות (ריש לקיש). הלכך כשהוא מתחיל – מתחיל בפסוק שלפניהם, וכשהוא מסיים – מסיים בפסוק שלאחריהם ('פסוק' לאו דוקא, שהרי אין מתחילים ומשיירים בפרשה פחות משלשה פסוקים. תוס').

אמר אביי: לא שנו אלא בקללות שבתורת כהנים אבל קללות שבמשנה תורה פוסק, שאמרן משה מפי עצמו ובלשון יחיד, למי שיעבור על מצוות ה', שלא קללות שבתורת כהנים שאמרן מפי הגבורה (בלשון 'נתתי' 'הפקדתי') ובלשון רבים ('תשמעו' 'זרעם'). וכן הורה רב הונא ללוי בן בוטי שהיה קורא לפניו. עתה נוהגים שאין מפסיקים אף לא בקללות שבמשנה תורה.

יש לבטל מנהג שנהגו במקומות מסוימים שהקורא בפרשת התוכחה אינו מברך על קריאתו (אגרות משה).

ב. רבי שמעון בן אלעזר אומר: עזרא תיקן להם לישראל שיהו קוראים קללות שבתורת כהנים קודם עצרת, ושבתשנה תורה קודם ראש השנה, כדי שתכלה השנה וקללותיה (אביי ואיתימא ריש לקיש).
המנהג לקרוא בשבת האחרונה שלפני ראש השנה פרשת נצבים, וכן לפני עצרת פרשת במדבר, כדי שלא להסמיך הקללות לראש השנה ולעצרת (עפ"י תוס').

ג. לדברי רבי מאיר, מקום שמפסיקים בשבת שחרית – שם קוראים במנחה, מקום שמפסיקים במנחה – שם קוראים בשני, בשני – שם קוראים בחמישי, בחמישי – שם קוראים לשבת הבאה. רבי יהודה אומר: מקום שמפסיקים בשבת שחרית, שם קוראים במנחה ובשני ובחמישי ולשבת הבאה. וכן פסק רבי זירא.

דף לב

מט. א. העולה לקרוא בתורה – האם הספר פתוח או סגור בשעת הברכה?

ב. הקורא בתורה – האם מותר לו לסייע למתורגמן?

ג. הלוחות והבימה – האם יש בהן קדושה?

ד. מהן ההלכות שנאמרו בגלילת הספר, אחיזתו והידוקו?

א. לדברי רבי מאיר, העולה לתורה פותח את הספר ורואה היכן יקרא, גוללו, מברך, וחוזר ופותח [כדי שלא יאמרו ברכות כתובות בתורה]. רבי יהודה אומר: פותח ורואה ומברך וקורא. וכן פסק רבי זירא בשם רב מתנה.

כתבו התוס' ועוד ראשונים, לכתחילה יגלול ואחר כך יברך [ויש שאינם גוללים אלא מסיטים ראשם הצדה ומברכים, וניכר לכל שאינם קוראים הברכות מתוך הספר], אבל בדיעבד אין לחוש. ולאחר הקריאה ודאי צריך לגלול תחילה ואחר כך לברך.

ב. אמר עולא: מפני מה אמרו הקורא בתורה לא יסייע למתורגמן – כדי שלא יאמרו תרגום כתוב בתורה.

ג. אמר רבי זירא אמר רב מתנה: הלוחות והבימות אין בהם משום קדושה.

רש"י כתב: לוחות – לא ידעתי מה הן. ויש מפרשים: הם העשויים לספרים שלנו שאינם בגליון. והערוך פירש: הגליונות של ספר תורה שבצדי הכתב, ואף על פי שכל זמן שמחוברים לספר מטמאים את הידים כספר, אם גזום אין בהם קדושה. ובמקום אחר נסתפקו בדבר (עפ"י תוס').

הבימות – פרש"י: בימה שהיו עושים למלך ב'הקהל'. והערוך פירש: עמודי הספר. ויש מפרשים: הגליון שלמעלה ולמטה מהכתב.
ע"ע דיני גליונות הספר, בשבת קטו.

ד. אמר רבי שפטיה אמר רבי יוחנן:

הגולל ספר תורה צריך שיעמידנו על התפר;

הגולל ספר תורה גוללו מבחוץ ואין גוללו מבפנים, וכשהוא מהדקו מהדקו מבפנים ואינו מהדקו מבחוץ. רש"י מפרש, כשגוללו על ברכיו, יאחזו העמוד החיצוני לו ויגלול, שאם יאחזו בפנימי, עלול החיצוני ליפול. וכשגמר מלגלול ובא להדקו, יאחזו בפנימי ויהדקו על החיצון כדי שלא יכסה הכתב בזרועותיו, שמצוה להראות את הכתב אל העם כשמהדקו.